

УДК 930.1:329.63(477)«1900/1905» DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.02>

Оксана Костянтинівна Малютіна,

кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
підготовче відділення (завідувач),
кафедра гуманітарних дисциплін та українознавства (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0002-6641-8608>,

e-mail: maliutahipo@gmail.com

**ХАРКІВСЬКЕ ЮРИДИЧНЕ ТОВАРИСТВО: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ
ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**

Статтю присвячено історії створення та діяльності Харківського юридичного товариства в період 1900–1905 рр. Розглянуто передумови його заснування, структуру та персональний склад правління. Проаналізовано основні напрями роботи, зокрема: обговорення актуальних правових питань, співпраця з іноземними колегами, популяризація правових знань, внесок у розвиток юридичної науки та правової галузі. Статтю написано на основі маловідомих історичних джерел, а саме: протоколів засідання Харківського юридичного товариства, інформаційних повідомлень у місцевій періодиці та стислих звітів, надрукованих у Журналі Міністерства юстиції. Переважна більшість наукових джерел, які вводяться до наукового обігу, не відома широкому загалу науковців. Їх ґрунтовний аналіз дає цінний матеріал для вивчення питань становлення інституцій громадянського суспільства та правової думки на українських землях, що перебували у складі Російської імперії на початку ХХ ст.

Ключові слова: Харківське юридичне товариство, історія створення, діяльність, початок ХХ ст.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Наздоганяюча модернізація 60–80-х рр. ХІХ ст. та викликані нею соціальні й технологічні зміни сприяли прискоренню промислового розвитку та урбанізації. Цей період вимагав розширення різноманітних наукових знань, зокрема юридичних, і кваліфікованих фахівців, які здатні розуміти вимоги часу та відповідати на нові виклики.

В імперії з її архаїчною адміністративно-бюрократичною системою, самодержавним правлінням, пережитками феодально-кріпосницьких відносин з боку суспільства виникає потужний запит на визнання соціальної цінності правової галузі знань, її глибшого вивчення, вирішення актуальних проблем правового порядку. З другої половини ХІХ – початку ХХ ст. постає питання відкриття

юридичного товариства при юридичному факультеті Харківського університету.

Вивчення ключових аспектів формування та функціонування заснованого у 1900 р. Харківського юридичного товариства має наукову актуальність.

Стан дослідження проблеми

Коротка інформація про створення, склад ради та напрям діяльності Харківського юридичного товариства (далі – ХЮТ, Товариство) міститься у Юридичній енциклопедії [1, с. 325]. Відомості про вчених-економістів, які ініціювали створення товариства, стояли біля його витоків, входили до ради та брали активну участь у роботі, наведено в монографії Е. Л. Лортикяна «Українські економісти першої третини ХХ ст.» [2, с. 25].

Більш ґрунтовним вивченням питань заснування та діяльності ХЮТ, історіографією проблеми займався дослідник Ю. О. Коломієць [3; 4]. У його науковій публікації «Харківське юридичне товариство (1900–1905 рр.)» висвітлені ключові моменти утворення та становлення товариства. Дослідник обґрунтував нагальну потребу появи Товариства у Харкові, початок його діяльності. Період 1902 р. визначає як нестабільний через перевибори правління ХЮТ, відмічає успіхи та важливі моменти в його історії, реакцію на актуальні події, зокрема доповіді членів Товариства щодо сучасних суспільних та правових питань. Також увага приділяється висвітленню тимчасового занепаду ХЮТ у період революції 1905–1907 рр. та столипінської реакції, його відродженню у 1917 р. під новою назвою «Українське наукове юридичне товариство» після Лютневої революції та у часи Української Народної Республіки.

Інформація щодо утворення ХЮТ, від зародження ідеї, її активного публічного обговорення в середовищі науковців, фахівців-практиків та пресі, неодноразові звернення фахівців до відповідних офіційних установ та нарешті вирішення цього питання міститься в нашій попередній науковій розвідці [5]. Дослідник В. О. Магась, спираючись на вивчення архівних джерел, описує події, пов'язані з діяльністю ХЮТ на початку Першої російської революції, робить висновок що «товариство перетворилось на революційний клуб» [6, с. 101], а його голова професор М. А. Гредескул за активну соціально-політичну позицію на початковому етапі революції зазнав урядових репресій, був заарештований та засуджений до адміністративної висилки.

З початком 1905 р. керівництво Товариства активно залучилося до участі в революційних подіях, і це призвело до того, що не було приділено належної уваги збереженню його архіву. На жаль, матеріали, що мають історичну цінність, уривчасті та епізодичні, що

ускладнює повноцінне вивчення питання. Відсутність архіву Товариства, пошук та виявлення окремих історичних джерел, їхній фрагментарний характер становлять додаткову складність. Збір інформації, її аналіз, синтез та структурування є складовими завданням дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є ретельне вивчення ключових аспектів формування та функціонування ХЮТ, виявлення джерел, що містять інформацію щодо персонального складу правління Товариства, тих, хто стояв у його витоків, його внутрішньої структури та організації. *Завданням* дослідження є визначення основних тенденцій діяльності Товариства, узагальнення тематичних напрямів його роботи, з'ясування його впливу на розвиток правової науки та освіти того часу, його досягнень і внеску у зазначених сферах.

Наукова новизна дослідження

У відділі рідкісної книги Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна вдалося знайти три протоколи засідань ХЮТ від 10 березня 1902 р., 6 листопада 1904 р., 18 грудня 1904 р. Протоколи засідань вів секретар та на розпорядження ради Товариства їх друкували у приватній типографії у вигляді окремих брошур. У фондах Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка виявлено деякі стислі інформаційні повідомлення щодо роботи ХЮТ у місцевій періодиці та короткі звіти, які були надруковані в Журналі Міністерства юстиції, який видавався в Петербурзі. Уведення в науковий обіг цих матеріалів та їх ґрунтовний аналіз визначає наукову новизну дослідження.

Виклад основного матеріалу

Зародження ідеї та формування ХЮТ при Харківському університеті відбувалося на межі XIX–XX століть. Вперше питання організації Товариства прозвучало ще у 1864 р., а наприкінці 90-х рр. XIX ст. перейшло у фазу активного обговорення.

Статут Товариства було ухвалено 3 листопада 1900 р., а 21 грудня 1900 р. відбулися загальні збори з вибором ради. Першим головою був професор права М. О. Куплеваський. Урочисте засідання Товариства було проведено в актовій залі Харківського університету 4 лютого 1901 р.

У першому річному звіті вказана загальна кількість членів-засновників становила 36 осіб¹. Вдалося з'ясувати, що більше ніж третина з них були викладачами юридичного факультету Харківського

¹ Отчет о деятельности Харьковского Юридического общества 1901 : протокол 10 марта 1902. Харьков : Типо-Лит. Н. В. Петрова. 76 с.

університету: А. М. Стоянов (доктор державного права, професор кафедри римського права), М. О. Куплеваський (доктор державного права, професор кафедри державного права), М. І. Міклашевський (професор кафедри політичної економії та статистики), Л. М. Загурський (професор кафедри римського права), М. М. Алексеєнко (професор кафедри фінансового права), В. Ф. Левитський (професор кафедри поліцейського права), К. М. Ярош (професор кафедри енциклопедії та історії філософії права), Н. А. Гредескул (приват-доцент кафедри цивільного права та судочинства), М. О. Максимейко (приват-доцент кафедри історії російського права), О. Д. Кисельов (приват-доцент кафедри кримінального права та судового провадження), Б. В. Попов (приват-доцент кафедри торгового права та судочинства), А. М. Фатеев (приват-доцент кафедри енциклопедії та історії філософії права), П. П. Мігулін (приват-доцент кафедри фінансового права). На основі аналізу інформації, наведеної у виданнях «Юридичний факультет Харківського університету за перші сто років його існування» та міського довідника «Увесь Харків. Навчальні заклади м. Харкова. Імператорський Харківський університет. Юридичний факультет», можна припустити, що інші члени-засновники були фахівцями-практиками [7; 8].

У березні 1902 р. відбулося переобрання ради Товариства, що було зумовлено тим, що його голова професор М. О. Куплеваський був призначений ректором, а помічник голови І. М. Тютрюмов змінив місце проживання, переїхавши з Харкова до Санкт-Петербурга. Головою був обраний професор М. А. Гредескул, товаришем (заступником) голови – член судової палати А. А. Левенстім, скарбником – О. Ф. Данилович, кандидатом на посаду скарбника – Н. Б. Генелес, членами ревізійної комісії – В. М. Устимов, О. М. Кривцов, Л. Я. Таубер.

У січні 1902 р. товариство налічувало 170 дійсних членів і 1 кандидата в дійсні члени (рос. – член-соревнователь)¹. У березні 1902 р. до складу Товариства були включені 2 почесні члени – професори М. М. Ковалевський і Б. Н. Чичерін, а кількість членів збільшилась до 188 (187 дійсних і 1 кандидат у дійсні члени, який мав дорадчий голос). У березні 1903 р. Товариство поповнилося ще двома почесними членами, якими стали почесний доктор Харківського університету А. Ф. Коні та доктор державного права, професор А. Н. Стоянов. Кількість дійсних членів зросла до 210.

Протягом першого року роботи Товариства, крім урочистих зборів, відбулося вісім поточних засідань, на яких загалом прозвучало 14 виступів (5 промов та 9 доповідей). У 1902 р. було проведено сім

¹ Отчет о деятельности Харьковского Юридического общества 1901 : протокол 10 марта 1902. Харьков : Типо-Лит. Н. В. Петрова. С. 65.

засідань, у яких взяли участь у середньому до 25 осіб (максимальна кількість учасників сягала 69), у 1903 р. – дев'ять засідань¹. При Товаристві 1 грудня 1902 р. було створено комісію для обговорення проекту Цивільного уложення і до березня 1903 р. вона провела шість засідань.

На першому робочому засіданні Товариства, яке відбулося 24 лютого 1901 р., товариш голови член Харківської судової палати І. М. Тютрюмов виступив із пропозицією щодо вступу ХІОТ до російської групи Міжнародного союзу криміналістів. Він також зазначив, що на осінь 1902 р. запланований 9-й з'їзд Міжнародного союзу криміналістів у Петербурзі. Члени Товариства відразу одностайно схвалили пропозицію І. М. Тютрюмова щодо вступу до регіональної групи Міжнародного союзу криміналістів і ухвалили рішення взяти участь у роботі з'їзду. На з'їзді 1902 р. Харків представляли професори М. А. Гредескул, М. П. Чубинський, О. Д. Кисельов, П. П. Мігулін.

Практика вивчення зарубіжного досвіду стала традиційною для ХІОТ, а закордонні стажування сприяли поширенню наукової комунікації, дозволяли харківським юристам долучатися до наукового добробку своїх західноєвропейських колег. Так, уже на першому засіданні приват-доцент М. А. Гредескул, який протягом 1901 р. обіймав посаду секретаря товариства, презентував новітні розробки в галузі юриспруденції, а саме книгу про нове німецьке цивільне уложення «Листи незнайомця з юридичної науки» (Briefe eines Unbekanntes uder dia Rechtswissenschaft), видану в Лейпцигу в 1901 р. Влітку 1902 р. М. А. Гредескул перебував у науковому відрядженні та відвідав низку університетських міст в Австро-Угорщині та Швейцарії. У жовтні 1903 р. харківські юристи обговорювали доповідь А. А. Левенстима про з'їзд німецької групи Міжнародного конгресу криміналістів, що відбувся в Дрездені 5–7 червня 1903 р.² У травні 1904 р. до Праги на науковий з'їзд чеських юристів як представника Товариства було делеговано приват-доцента кафедри державного права Б. В. Попова, який з ректором Харківського університету доктором права, професором М. О. Куплеваським представляли Університет³.

Харківське юридичне товариство з великою повагою ставилось до пам'яті та наукових досягнень своїх колег. У 1901 р. Товариство зазнало великої втрати – на 43-му році пішов із життя професор

¹ Харьковское юридическое общество. *Журнал Министерства юстиции*. 1903. № 4. С. 225–227.

² Прения по докладу А. А. Левенстима. *Южный край*. 1904. 13 октября.

³ Командирование на научный съезд чешских юристов (Прага, 21–23 мая 1904 г.) представителей юридического факультета ректора Н. О. Куплеваского и пр.-доц. Б. В. Попова. *Южный край*. 1904. 17 марта.

І. М. Миклашевський, який зініціював організацію ХІУТ, обіймав кафедру політичної економії та статистики юридичного факультету Харківського університету. Вчений не встиг закінчити ґрунтовну наукову працю з історії господарського побуту Південної Росії¹.

На засіданні 19 жовтня 1902 р. від професора М. А. Гредескула надійшла пропозиція організувати урочисте засідання на честь професора Харківського університету Д. І. Каченовського, присвячене 30-й річниці його смерті. Засідання відбулося 22 листопада 1903 р., а за результатами його роботи було видано спеціальний меморіальний збірник «Пам'яті Дмитра Івановича Каченовського: Урочисте засідання Юридичного товариства при Імператорському Харківському університеті 22 листопада 1903 р.: Характеристики та спогади».

На першому засіданні ХІУТ також було започатковано практику надсилання вітальних телеграм колегам, юридичним науковим установам та товариствам з нагоди важливих подій та ювілеїв. На перших зборах Товариства 24 лютого 1901 р. було одногосно ухвалено рішення надіслати привітальну телеграму з нагоди 40-річного ювілею наукової та педагогічної діяльності історика права, професора С. М. Шпилевського, який з 1885 р. очолював Демидівський юридичний ліцей. Крім того, вітальну телеграму було надіслано Томському юридичному товариству з нагоди його відкриття (1901), Юридичному товариству при Петербурзькому університеті (1902), Демидівському юридичному ліцею (1903), Комітету з'їзду чеських юристів (1904).

На момент утворення ХІУТ до його складу входили як науковці, так і юристи-практики. На робочих засіданнях Товариства обговорювалися різні теоретичні та практичні аспекти права. Теми наукових доповідей мали дослідницьку новизну і практичну значущість. Тільки в 1901 р. з актуальних питань права виступали присяжний повірений І. М. Тютрюмов («Кандидати на судові посади за проектом Комісії по перетворенню судової частини в імперії»), член 3-го цивільного департаменту Харківської судової палати А. А. Левенстін («Присяга на суді за народними поглядами»), член Харківського окружного суду Я. М. Затворницький («Одноособовий початок у колегіальному суді»), обговорювалися матеріали доповіді присяжного стряпчого при московському комерційному суді О. М. Краєвського («Практичні нотатки про функції судової палати в цивільному судочинстві»). У 1902 р. Я. М. Затворницький подав наукову роботу «Одноособовий початок у колегіальному суді», оприлюднену на засіданні ХІУТ, на здобуття премії М. І. Богомолова, що видавалася юридичним факультетом

¹ Отчет о деятельности Харьковского Юридического общества 1901 : протокол 10 марта 1902. Харьков : Типо-Лит. Н. В. Петрова. С. 66.

за кращий твір у галузі цивільного або кримінального права чи судочинства [8, с. 146]

Крім того, при юридичному факультеті Харківського університету існувала кафедра політичної економії і статистики, тож тема економічного права стала важливим напрямом для обміну досвідом. На першому засіданні 24 лютого 1901 р. прозвучала доповідь професора В. Ф. Левитського «Деякі риси сучасного становища економічних знань»¹, у березні того ж року – доповідь податкового інспектора земського повіту Воронежської губернії, стипендіата кафедри політичної економії і статистики О. М. Анциферова «Про поземельну оренду у Воронежській губернії»².

Таким чином, тематика доповідей свідчить про існування нагальної потреби в тісному зв'язку між теорією та практикою. З одного боку, під егідою ХЮТ здійснювались наукові дослідження, а з другого – на засіданнях Товариства оприлюднювались доповіді, у яких юридичні норми наповнювались конкретним змістом, розкривались через юридичну практику, яка є ключовим чинником ефективності права.

17 листопада 1901 р. під головуванням М. А. Гредескула відбулося об'єднане засідання ХЮТ із Товариством охорони народного здоров'я, яке представляв професор гігієни І. П. Скворцов з доповіддю «Обґрунтування санітарного права як окремої юридичної дисципліни». Доповідач окреслив загальну картину санітарно-епідемічної ситуації в країні і наголосив на нагальній необхідності розроблення санітарного законодавства. Наведені ним дані свідчили про передчасну смертність населення імперії у 80 % випадків. І. П. Скворцов стверджував, що системні та комплексні профілактичні заходи є визначальними превентивними заходами щодо забезпечення здоров'я населення. На його думку, у сучасному світі лише Англія мала задовільне санітарне законодавство. Розроблення та впровадження норм санітарного права на теренах Російської імперії перебували на порядку денному та були зумовлені об'єктивною необхідністю, а саме результатами індустріального розвитку, промислового перевороту, урбанізацією, зростанням чисельності міського населення та, як наслідок, масовими спалахами епідемій й необхідністю їхнього запобігання. Від доповідача надійшла пропозиція про створення на основі ХЮТ санітарно-юридичної комісії для розроблення норм санітарного права та їхньої кодифікації. Принцип формування комісії, комплектація її складу, компетенції викликали жваві дебати. У результаті

¹ Харьковское юридическое общество. *Журнал Министерства юстиции*. 1901. № 3. С. 264.

² Харьковское юридическое общество. *Журнал Министерства юстиции*. 1901. № 4. С. 263–265.

обговорення було ухвалено певний алгоритм дій – складання програми щодо напрямів діяльності комісії з боку її ініціатора, що мало передувати рішенню про утворення та склад комісії. Таким чином, на засіданні ХЮТ було озвучено проблему необхідності розроблення санітарного законодавства, відбулося її колективне обговорення та запропоновані конкретні дії у практичній площині¹.

Порядок денний роботи ХЮТ містив актуальні суспільно-політичні питання. Розгляд питання про необхідність розширення адміністративно-господарських повноважень земств з метою усунення накладених на них правових обмежень запропоновано в доповіді приват-доцента І. П. Белоконського «Про дрібну земську одиницю» (25 січня 1903 р.)². Доповідач обстоював ідею необхідності якнайшвидшого запровадження дрібної земської одиниці, що уможливить збільшити кількість гласних від селян і реально сприятиме розвитку місцевого самоврядування сільських громад. Тема необхідності реорганізації земств була продовжена в доповіді Є. О. Звягнєнцева «Становище в земстві і значення службовців не за виборами» (18 грудня 1904 р.)³. У загальному обговоренні доповіді взяли активну участь І. П. Белоконський, О. В. Десятов, М. М. Миклашевський. Пропонувалася ідея необхідності чіткого окреслення правових повноважень земств і так званого третього елемента, тобто не виборних, а вільнонайманих службовців – вчителів, лікарів, ветеринарів, статистиків, агрономів, інженерів, техніків і взагалі представників інтелігенції, які відігравали значну роль у роботі земств і були його реальною силою. Наголошувалося, що за практикою, яка складалася, повноваження земств встановлювалися особисто губернатором і повністю залежали від його розсуду. Забезпечення міцного правового становища земств, обмеження адміністративного свавілля при затвердженні вільнонайманих працівників на службу принесло б велику користь та сприяло б ефективній роботі земств. Під час обміну думками щодо проблеми взаємодії місцевого самоврядування та урядової адміністрації І. П. Белоконський у своєму виступі висловив популярну в ліберальному середовищі думку, що «місцеве самоврядування можливе лише за умови широкого державного самоврядування»⁴, тобто про

¹ Харьковское юридическое общество. *Журнал Министерства юстиции*. 1902. № 1. С. 248–250.

² Харьковское юридическое общество. *Журнал Министерства юстиции*. 1903. № 3. С. 261–262.

³ Протокол заседания ХЮО 18 декабря 1904. Харьков : Типо-Лит. Н. В. Петрова. 25 с.

⁴ Протокол заседания ХЮО 18 декабря 1904. Харьков : Типо-Лит. Н. В. Петрова. С. 9.

необхідність докорінного перегляду державного устрою на правових засадах.

Під час засідань ХЮТ також предметом постійного обговорення була тема взаємодії права і моралі в контексті вирішення юридичних питань. У доповідях А. А. Левенстіна «Заслання до Сибіру на поселення до і після Закону 12 червня 1900 р.» (березень 1902 р.) та М. П. Чубинського «Найважливіші кримінально-політичні проблеми та історична зміна поглядів на їхнє значення» (березень 1903 р.), Б. В. Попова «Проблеми адвокатської моралі» (березень 1903 р.), О. Д. Кисильова «Соціальний бік особи злочинця» (березень 1904 р.) розглядалися питання моралі, насамперед справедливості. Наскрізною була думка, що право ґрунтується на нормах суспільної моралі, підтримує і захищає їх. Як право, так і мораль засуджують несправедливість, втілюють прийнятні для суспільства еталони та зразки поведінки. На думку доповідачів, правова система має демонструвати прагнення відповідати моральним стандартам, а соціальні норми належної чи дозволеної поведінки є первинними критеріями права.

Висновки

Протоколи засідання Харківського юридичного товариства, інформаційні повідомлення в місцевій періодиці та стислі звіти, надруковані в Журналі Міністерства юстиції, які вдалося виявити у відділі рідкісної книги Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та фондах Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, є цінним джерелом інформації і вагомим доповненням до вкрай обмеженого кола документів щодо утворення та діяльності Товариства.

За результатами їхнього ретельного аналізу вдалося дійти висновку, що в умовах ускладнення правової дійсності ХЮТ формувало фахове середовище юристів, відіграло активну роль у співробітництві та обміні досвідом між правниками-теоретиками і практиками, налагодженні взаємовигідної комунікації, залученні до наукового процесу й обміну ідеями, збагаченні теоретичних знань практичним досвідом, а також у глибшому й більш збалансованому вивченні права, юридичної практики, проблем і перспектив, що постали перед тогочасним суспільством.

Список біографічних посилань: 1. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемчученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 1998. Т. 4: Н–П. 840 с. 2. Лортикян Э. А. Украинские экономисты первой трети XX ст. Харьков, 1995. 78 с. 3. Коломієць Ю. О. Харківське юридичне товариство (1900–1905 рр.). *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 27. С. 213–217. 4. Коломієць Ю. О. Історіографічний огляд діяльності перших вітчизняних юридичних товариств. *Вісник Харківського національного університету*

внутрішніх справ. 2006. Вип. 32. С. 190–196. **5.** Малютина О. К. К вопросу об учреждении Харьковского юридического общества // Science and society : 9th International Conference. Hamilton, Canada : Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. Pp. 192–201. **6.** Магась В. О. Суспільно-політична діяльність юридичних союзів, товариств та гуртків у 1905 р. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. 2015. Вип. 2 (1). С. 98–102. **7.** Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. М. П. Чубинского, Д. И. Багаея. Харьков : Печатное дело, 1908. 320 с. **8.** Весь Харьков. Учебные заведения г. Харькова. Императорский Харьковский университет. Юридический факультет / изд. Е. С. Элкина. Харьков : Типография «Г-во Печатного и издательского дела», 1913. 117 с.

Надійшла до редакції 06.01.2025

Прийнята до опублікування 28.02.2025

Maliutina O. K. Kharkiv Law Society: history of creation and main areas of activity

The article highlights the history of creation and activities of the Kharkiv Law Society in 1900–1905 based on archival materials. The article is written on the basis of historical sources discovered in the Rare Book Department of the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University. These include minutes of meetings of the Kharkiv Law Society, news reports in local periodicals, and brief reports published in the Journal of the Ministry of Justice. These sources are introduced into scientific circulation.

The prerequisites and reasons for the founding of the Society are analysed in detail against the background of socio-political and socio-economic changes of the late nineteenth and early twentieth centuries. The structure of the Kharkiv Law Society, its main directions and forms of work are considered.

Particular attention is paid to the topics and content of the reports discussed at the meetings of the Society and the research conducted with its assistance. The author emphasises the role of the Kharkiv Law Society in the development of legal education, popularisation of legal knowledge, and the importance of international cooperation of the Society's members as a factor in spreading progressive ideas and integrating Ukrainian legal science into the world.

The thorough coverage of the activities of the Kharkiv Law Society allows us to conclude that it contributed to the development of national jurisprudence and the formation of elements of civil society in the Ukrainian lands under imperial pressure.

Keywords: Kharkiv Law Society, history of creation, activities, early twentieth century.

